

še v sreih poznih rodov, ker jo je v sveti uri zapel pravi navdihnjenec, dočim bodo zvoki, ki jih je sestavil razkrajajoči in tuhta-joči razum, čez nekaj let slišili umazan in bodečim črepinjam. Kajti veličina umetnine se očituje v tem, v kolikor nas je duhovno zlitje z dotičnim delom raztelesilo, v kolikor nas je pobrezčasilo in nam uspavalo jaza in voljo, da začujemo v tem novem stanju pasivnosti večno budno govorico skrivnostnih, obdajajočih nas sil, ki jih sicer vedno preglašajo dnevni kriki našega samoljubja.

## BESEDE O KRITIKI.

IVAN PREGELJ.

**S**pričo vsega tega, česar še nimamo, ne bom trdil, da je nujna. Namreč monografija o slovenski slovstveni kritiki. Nezajemljiva bi prav gotovo ne bila, pa četudi bi le subotno bibliografično beležila in kratko referirala. Kot trud večjega slovstvenega raziskovalca pa bi taka študija pomenila vprav važno knjigo. Bila bi komentar v zgodbe slovenske lepe knjige, disertacija, vredna doktorske časti... Te ekstemporativne opazke ne iščejo doktorske časti. Šo, ker so menda vendarle nujne. Zakaj so nujne, povem na koncu.

\* \* \*

Ali sploh smemo govoriti o naši književno umetniški kritiki? O slovenski kritiki kot posebnem književnem poglavju, kot o posebni disciplini s tradicijo? Ne vem: a vem, da imamo vsaj zgodbe naše kritike, imamo ljudi, tipe, ki so ustvarjali senzacijo in debato. Imamo ocene, ki so uspešno posredovale med umetnikom in bralcem. Imamo kritike, ki so mentorji poedinim pesnikom in celo pisateljskim generacijam, imamo sodbe, ki so prešle kot objektivirana resnica v anale slovstvene zgodovine. Skratka, vedno smo imeli delavce s širokim obzorjem in izbrusenim okusom — za naše razmere seveda in večinoma —, ki so našli tudi sredstev, da so mogli svojo sodbo beležiti in splošiti.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Le nekaj bibliografičnega besedja kot dokaz: Bil je Zois. Iz Boileauja je mrzil enjambement. Bil je Čop. Schlegel je bil pred njim, a širjega obzorja ni bil. Bil je Kopitar — tip svoje žare. Bil je Bleiweis s krilatice »zvonec nosečega pervaka«. To je bilo pred borbo za kritiko. Po borbi za kritiko je bil Levstik-Lessing, ki je tragični kvinar uvel. Bil je Stritar, ki je vzgojil Levca in Ljublj. Zvon in še Aškerc, ki je njegovo napako ponovil, ko je pisal uvod v Prešerna. Bili so še Pavšek—Jeran—Marn—Pajk—Kržič—Mahnič—Lampe — prava tradicija! — izrazito slovenske poteze in potrebe. Vem še za Ivana Cankarja, ki je zavrgel prvi naš šund, in Župančiča, ki je zavrgel Šimunovića (Tudinac). Vem še za Pintarja in Funtka. Cenim Prijatelja,

Beležiti in splošiti so mogli le nesistematično in neprogramno, usmerjeno v okusu časovnega rodoljubja in vzgojno obzirne naklonjenosti, v okviru družinskih naših književnih glasil redkokje in redkokrat brezobzirno stvarno — akademsko. Vzroki so bili v osebah in slovenskih prosvetnih razmerah, skratka v mizeriji, ki ji je še vedno Slovenec ime. Slovenec ni imel ne fakultete, ne literarnih salonov, ne književnih središč in torišč, ne akademsko literarno kritičnega glasila. Zato bom kratko povedal, da Slovenci še nimamo kritike, ki bi ji mogli reči, da je disciplina zase. Berem, da jo Srbi imajo iz Francozov, Rusov in Nemcev v Markoviću, Vuloviću, Nediću, Skerliću, B. Popoviću, Br. Lazareviću. Mi imamo le osebe brez šole: Čopa brez naslednika, Levstika, Stritarja in Levca. Vzgajala sta, ali sta naučila, bi dvomil spričo tega, kar je Tominšek še prav pred kratkim dokazal, ko je za Mencingerja kritično metodo posnel šele po — Prijatelju. Nismo sistematično gradili, ampak slepo po tujih zgledih. Župančiča in Cankarja pa še Ketteja in Finžgarja imamo le in brez vplivov in mentorstva sistematične discipline. In na vse zadnje — vraga! — ali je kritika sama sebi namen? Srbski slučaj da vendar misliti. Ali ni torej kritika izraz zrele narodne zavesti samostojnosti? Ali ni z našo kritiko kot s knjigo naše estetike in poetike?

\* \* \*

Kakšna naj bo torej kritika, vsaj kolikor jo zmoremo? In čemu naj bo? In kako naj bo, da bomo vedeli, da se samostojno razvijamo, da rastemo k smotru, ki je eden: popolnost in slovenska...

Eno je gotovo, da imej sposobnost, kdor ocenjuje. Čevlje naj sodi kopitar. Tudi to še, da imej slovenski kritik mimo slovenskega obzorja še obzorje v teorijo, ki je za zdaj v slovenski poetiki, štilistiki in estetiki ne dobi, ker sploh slovenske poetike et reliqua še ni. Obzorje pravim, lahko zapišete tudi okus. Pa še nekaj. Tudi slog in obliko in — **osebnost**. Osebnost je vonj prave kritike, tiste hitre, priložnostne v našem knjižnem časopisju. Objektiviral bo sistematični slovstvenik. A vse naj bo v pravi meri. Kritika, ki jo pišejo nekateri naši mladi leposlovci prenekaterikrat zlasti, ko gre za nove pesniške zbirke, ni kritika. So osebne refleksije in glose ob besedilo, ki ga še nimam, in torej neumljive. List, ki ni namenjen zgolj izbrani družbi pišočega in ustvarjajočega občinstva, s takimi ocenami in oznanili svoje naročnike — pehari. Stoji namreč, da naši književni listi ne morejo biti in niso glasila umetnikov za

Glonarja, Iz. Cankarja, Ušeničnika, Terseglava, Debevca ter poznam Škrabčevu in Breznikovo jezikovno oceno. Potem je še ocena tistih, ki sami beletristično delajo. Preveč bi jih bilo navajati.

umetnike. Zato je treba stalnega kompromisa. Bogvari pa, da bi kdo mislil, da sem laudator peracti in je moj okus — referativni način kritike. Včasih je sicer potreben in vzgojen. A vsaj pri pripovedniških in dramatičnih delih je referativna obnova vsebine neumestna. Pustimo jo ad usum delphini za šolo in preprosto ljudstvo. Tam sploh kritika ni, nego reklama. Če pa sem prej rekel besedo o »osebnosti«, se moram malo omejiti in reči, da umejem »osebnost« v kritiki po svoje. Saj je osebnost tudi v Merharjevih ocenah o Cankarju, saj je močna osebnost v neki Šorlijevi oceni. Pa ne vprašajte me, kaj je Merhar o Cankarju povedal. Priznati bi moral, da ne vem. Kaj bi rekel o Šorliju, le vprašajte. Rekel bom, da kozerija še ni ocena. Kritiki govori tesno — ekonomično, bi prosili uredniki —, a stvarno in le o stvari sami! Le o stvari sami smo sicer navajeni govoriti. Pa le tam, kjer ni treba, t. j. o poedinem delu, ki je že tretje, peto istega avtorja. Ozir na bralca in umetnika zahteva tu več. Take knjige bi morali redno perspektivirati — t. j. kategorizirati glede pisateljeve razvojne črte, glede snovnosti, glede formalnega napredka i. p. Tudi izrazite nove debutne knjige je treba slično klasificirati. Ali naj se izrazim o tem še jasneje? Se pa bom! Dvajset let že berem ocene v Lj. Zvonu, Domu in svetu, Slovanu, Vedi, Času i. dr. Če bi si sam ne bil napravil konkretne sodbe, ne vem, kaj bi vedel povedati iz tistega svojega branja o pisateljskih osebnostih, kakor so n. pr. Ivan Lah, Vl. Levstik, Ks. Meško, R. Murnik, F. Govekar, Podlimbarski, Milčinski, Pugelj, E. Kristan, Z. Kvedrova, Funtek, Jaklič, Kostanjevec. Podobno se mi godi glede novejših in mladih, vkolikor jih nisem sam bral. Moj Bog, in vendar včasih ena tipična beseda tako ostro karakterizira, — če bi kdo menil, da je sintetična ocena že študij, ki ne more biti tesan —; seveda tiste tipične besede naj bodo vsaj malo socialne, vsaj malo enotna in umljiva terminologija<sup>2</sup> in ne šembiljstvo! Katere vrste kritiki dajem torej prednost? Zdi se mi, da bi mogel reči, da impresionistični. Zdi se mi pa, da bi smel reči tudi, da zametujem le najbolj grobe izrastke ekspresionalne. Miran Jarčeva n. pr. o T. Vodniku je zame študijski predmet za Jarca samega. Kot filistrski bralec — o saj smo premnogi pišoči, ko beremo tuje produkte! —, kot lenoben bralec bi seveda rad čul ob Jarcu o Vodniku govoriti n. pr. še — Debevca, ki nima umetniške ambicije,

<sup>2</sup> Zlasti moderni filologi grešimo. Romanist analogizira iz romanščine, germanist iz nemščine. Drugi vseppek prav v načinu proslule metode Maks. Hardena, Matoša i. dr. In še nekaj! Zakaj pri mizeriji, ki ji je ime Slovenec, ocenjamo le knjižne izdaje, ne pa beletrije v periodičnih glasilih?

a je podkovan in stanovsko mlado knjigo v mladino tudi zares uvaja! Iz boljšega sebe pa hočem le verjeti, da more biti in sme biti tudi kritika najvišja individualitetnost — umetnina. Torej — Osebnost! Osebnosti želim, in prav naši sedanji kritiki, pa naj je tudi komu neprijetna. Lahko mislite pri tem na Glonarja ali pa na par dovtipov, ki so nekemu ustvarili bridke užaljenice in trpke psovke v »Jutranjih Novostih« — osebnosti izraz je namreč tudi humor ali esprit. In baš tega pozdravljam. Pa še eno bom rekel! Anarhist namreč nisem in ne bom. Dve sta avtoriteti, ki ju spoštujem in navajam obema do sita: Župančiča in Breznika. Liriki! Kaj morem za to, če je Oton tako visoko zrastel! On mi je merilo. Užaljenici! Kaj morem za to, če včasih nekaj več slovnice vem kot vi! Avtoritativen pa ostanem. Zakaj? Mar mi je za osebe in zase! Za to mi je, da bi slovenska umetnost rastle. Da bi obveljala pred svetom. Pa čimprej! In da bi čimprej, — da odgovorim na vprašanje, čemu so bile moje besede o kritiki vendarle nujne, — da bi čimprej iz vsaj malo bolj sistematične in disciplinirane naše kritike zrastel esteti, ki bi znal urediti antologijo slovenske književne umetnosti vsaj v tisti zrelosti kot je srbsko liriko povil Bogdan Popović...

## IVAN PREGELJ.

FRANCE KOBLAR.

Subjektivizem je presadil kali ustvarjanja v novo zemljo in njih rast negoval z novimi življenjskimi sokovi; tako je v hotenju, da uniči materijo do zadnje mogoče skrajnosti, ustvaril docela nove simbole. S tem, da je umetnik avtoritativno začel podajati vse osebno kot stvarno, je po drugi strani začel moč osebnosti izžarevati tudi v stvarnem, v zunaj sebe bivajoči snovi; sebe je potopil v materijo in jo podvrget svoji najintimnejši notranjosti. Tako se je subjektivizem pregorel v nasprotni ekstrem in se v svoji skrajnosti rešil na trdno oporišče zunanjih dogodkov ter ovrget svojo lastno trditev, da je zgodovinski roman estetično neupravičen. Prvotni nezmisel je obveljal tedaj kot korak naprej. Ta korak je napravil pri nas Ivan Pregelj. Skrajni subjektivizem je zanemaril materialno znanje prejšnjih dob, priznaval golo duševno doživetje, psihično dinamiko in svojo nenapisano filozofijo. V blagoslov in lastno sodbo. Kajti danes jasno spoznavamo, da je udejstvovanje abstraktnega subjekta rodilo polno umetne laži in škodovalo leposlovju v toliki meri, da ta škoda ni več samo zadeva leposlovca, ampak tudi sociologa. Pri Preglju smo našli spet močno podlago objektivnega znanja, podal nam je najtesnejšo zvezo in spor snovi in misli in tako doživljamo tudi pri nas boj narave in ideje v novi fazi.